

A BOLDOGTALAN KÖLTŐ (2)

ÁNYOS PÁL

Az idézett versek Felsőelefánton keltek, ahová Ányos Pált teológiai tanulmányai elvégeztével, 1781 őszen — szeptemberben vagy novemberben — helyezték. Pár hét híján egy évet töltött ott; az 1782/83-i iskolai évre (állítólag egykori tanára, az akkor épp a rend provinciális mellett titkárkodó Táncz Menyhért közbenjárására) már Székesfehérvárra nevezték ki tanárnak az ottani pálos gimnáziumba.

Milyen is volt ez a Nyitra megyei klostrom, ahol Batsányi szerint „kedvét vesztette” Ányosi „Ez a helység — mondja — sűrű setét erdők és magas, bérces hegyek között fekszik; s mély csendesség uralkodik az egész környéken. Az ilyen tájék jó és kellemetes lehet ugyan, eleinten s egynéhány napi mulatásra, akárkinek, s talán lakásra is a nyugodalmat kereső korosabb embernek; de — Ányos ifjú, érzékeny és *poéta* volt! Annál nagyobb szüksége vala tehát a Múzsáknak társaságára s meghitt barátjaival való levelezésre.” S alighanem ez az igazság. Korántsem volt ez olyan riasztó barátságtalan vidék, amilyennek Endrődi rajzolta („puszta, kietlen táj, melytől a természet szépséget és termékenységét egyaránt megtagadott”); hanem — mint Olgvai Bertalan írta (és vele egybehangzólag Mittuch József is jellemezte) — „valójában a föld nagyon szelíd; angol ember édes tájképnek mondaná... A nagy kolostor — (egy óriási épület, mely később az Edelsheim-Gyulai család kastélya lett) — széles völgybe néz, köröskörül apró fehér falvak, lent a szigetes Nyitra kanyarog...” Csak hát persze minden táj olyan, amilyennek az „érzékeny” szem látja, amilyennek egy költő „érzi”. Ányos pedig, mivel „érzékeny és *poéta* volt”, hol ilyennek látta, hol olyannak. Rossz kedvében borzalmasnak, amilyennek Mészáros Ignáchoz írt melankolikus levele („itt van farsang vége, s még fánkot sem ettem”) végén mutatja: „Ilyen gondolatok lepik el lelkemet, — midőn a hó fedi bérces vidékemet, — melyet a szüntelen erdők sűrűsége, — hegyek magossága, völgyeknek mélysége — iszonyúvá tézsen nézők látásának. — Mennyit kell érezni itt egy *poétának!*” Vagyis (ez az utolsó mondat figyelmeztet rá) az Ányos verseiben szereplő Elefánt, meg az ő önmagáról adott képe az elefánti tájban pillanatnyi hangulatainak megfelelő költői kompozíció, nem pedig objektív tájkép. Az „iszonyú”, depressziós tél elmúltával mindjárt minden barátságosabb lesz: a Nyitra „csendes szigetei, hideg kősziklái, magános erdei” — egy Orczihoz írt levele szerint — kezdenek valamiféle nyájasabb költői vidékké átalakulni, ahol „édes emlékezet rég boldogságokról, — idők homályában temetett napokról! — Ezzel mulatom én csendes éjeimet”; vagy pedig a múzsákkal vidítja napjait: „Távol világunknak mostani zajától... — néha forrás mellett, néha árnyékokban — fújom furulyámat tavaszi napokban.”

Tehát — egy immár a Barcsay látta nyitrai tájhoz hasonlóbb helyen („Ó gyönyörű mezők, kies mulatások! — Boldog remeteség! Szerencsés lakások! — Csavargó Nyitrának csendes szigetei, — szelíd Pomonának termékeny kertjei!” — írta neki, talán vigasztalásul is, a kiegyensúlyozott kedélyű Barcsay) — kárpótlásul minden bánatára és sérelmére ismét megkomponált magának egy olyan lírai magatartást, amelyben legalább mint költő kielégülést nyerhetett.

Bizonyára volt miért. Elefánti rendtársai aligha érthették meg a Buda fölpezsdült irodalmi életéből immár jelentős írói hírnévvel közéjük került Ányost; ráadásul priorja, bizonyos Bocó András, egy bakakáplár természetű ember, mindent megtett, hogy a költő életét megkeserítse. Leveleit visszatartotta, fölbonította, és anyagilag is igen szűk pórázon tarthatta, ha kénytelen öccsétől kérni „egy konc szép papírost leveleknek, mert már abból is kifogyok, pedig tudod,

miként vagyok pénz állapotjában”; s ha „megfelelő alkalmatosságot”, azaz megbízható közvetítőt kell keresnie, aki a prior cenzúráját megkerülve továbbítja és kézbesíti leveleit.

De azért itt, Elefánton sem volt csupa bánat, magányosság és erdők menedé-
kében való „furulyázgatás” az élete. Az „örömezt társalkodó” Anyos még derűs
baráti társaságot is talált egy környékbeli birtokos családnál; Nyitrára is be-
bejárt; bőséges szabad idejében pedig „egészen a szép tudományoknak szentelte
magát”. Orczi Lőrinc válaszából pedig azt is tudjuk, hogy az irodalmi életből
sem esett ki; barátai nem felejtették el.

Az többé-kevésbé köztudomású, hogy Pesten 1779-ben, tehát Anyos budai
tartózkodása idején, Bessenyei kezdeményezésére magyar írók és tudósok egy
Hazafiúi Magyar Társaság alapításán munkálkodtak, és megbeszéléseiket többnyire
a pálosok pesti klostromának könyvtárszobájában tartották, lévén a könyvtáros
Kreskay Imre a munkálkodók egyike. A terv — Orczit választották elnöknek,
Bessenyeit titkárnak, a huszonhárom éves Anyost másodtitkárnak — végül is
meghiúsult; hogyan és miért, arra Kreskay tanúságát idézhetjük: azt a jegyzetet,
melyet versgyűjteménye kéziratában egy Horányi Elekhez, a nagy piarista tu-
dóshoz, a Társaság egyik alaptagjához intézett költői leveléhez fűzött, hogy az
utókor megértse, miről is van szó. „Egy Magyar Társaságnak föllállításában együtt
fáradoztak a jóbarátok, mely azután teljes igyekezettel és szorgalommal a
magyar nyelvnek bővítésében, szebbítésében és e nyelvben több hasznos tárgyú
könyveknek írásával és kiadásával eszközlő gyarapításában foglalatoskodna. Hét
tudós férfiukból és érdemes hazafiakból állott az első ülés után 1779-dik eszt.-
ben, május hónapnak 10-dikén Pesten. De mivel ezek többféle vallásúak valá-
nak, minthogy nem a religiónak ügye, hanem egyedül a haza nyelve dísze volt
munkálkodásuk tárgyául kitéve, a kákán is görcsöt keresni szokott balítéleteknek
elkerülése miatt Bessenyei György úr a harmadik ülésből Bécsbe küldetett, egy
királyi kegyelmes engedelemnek, avagy diplomának kinyerése végett; kinek Bécs-
ben történt hosszabb maradásával s igyekezetének meggátolásával dugába dőlt
az egész elintézett dolog.”

Bécs tehát ezt is, mint annyi mindent, *ad acta* tette, a soha el nem inté-
zendők fiókjába. A Társaság azonban, ha reálian nem is, virtuálian létezett
tovább is; a költő tagok szorgosan küldözgették egymásnak verseiket, s Orczi —
1782. augusztus 23-án kelt levelében — mintegy újra megerősítette Anyost a tit-
kárságban. „Mivel pedig (Barcsayval) megismertük azt is — írja —, hogy a Mú-
zsák Atyaságod ifjúságát megkedvelvén most javában gerjesztik, s lobbantják
tüzét, s virágzó gondolatit cifrázzák szüntelen, engem pedig mint vénüő néhai
tisztelőjüket elhagynak, Barcsayt ritkábban látogatják, Atyaságodat a verselő
Társaság actuáriusának elválasztottuk s föltettük magunkban: valamit még ne-
künk a sz. Szűzek néha-néha jobban zengő furulyával dalolnak, mind megküld-
jük, hogy Atyaságod szekrényébe behányatván, valaha feledékenység balsorsától
védelmeztessenek.”

Mi többet kívánhatott volna a „száműzött” Anyos? Tanult, olvasott, „Lucanus
Maroval mulatja szívemet” (mint Mészárosnak írta), és dolgozott, soha addig
nem, és soha többé nem olyan termékenységgel, mint az elefánti „remeteségben”:
egy év alatt nyolc verset írt (ebből kettő fordítás, de kettő — a *Kalapos király* és
A kamalduliák pusztulása igen terjedelmes, ha valószínűleg egyetlen lendület so-
dorta is ki őket fölbolydult szívéből), és nyolc költői levelet: hatot Barcsaynak,
egyet Orczinak, egyet Mészárosnak, s java episztolái közé tartozik mind a nyolc.

*

„Ó kegyes szerencse! hozd el már nyaramat, — hogy én is elhagyván ma-
gánosságomat, — repülhessek Buda kedves sziklájára, — ifjú nyájosságim hív
kalibájára” — fohászzkodott az elefánti tavaszban, s vágya, mint említettük, tel-
jesült is: nem ugyan Budára, ahol a pálosoknak nem volt házuk, de Fehérvárra
került, ahol 1773, a jezsuita rend eltörlése óta az ő egykori gimnáziumukat vezették.

Endrődi, aki — mint láttuk — eddig sem takarékoskodott fantáziájával, most egy végső (akár rágalmazásnak is minősíthető) nagy mutatványt végez. „Bosszút akart állni elefánti remeteségéért — írja (de igazában nem is lett volna miért bosszút állnia: nem büntetésből küldték a Nyitra menti rendházba, hanem a remeteszerzetben szokásos egyévi „remeteségre”, és ki tudja, talán óvatosságból is: hogy kivonják egy kicsit a forgalomból, és az osztrák titkosrendőrség minden magyar mozgást azonnal Bécsnek jelentő figyelmét eltereljék róla.) — Még egyszer körülölelték őt az élet csábjai, ellenállhatatlanul vonzotta őt az inger — élvezett, szeretett. Nem sokáig... 28 éves korában — mint állítják aranyérben, de valószínűbb féktelen szenvedélyei következtében — csakugyan meg is halt.”

Mіндеbben, betegségén és halálán kívül, persze egy mákszemnyi igazolható igazság sincs. Ezzel szemben elég sok dolga lehetett: a tanításon és az ifjúság lelki gondozásán kívül egy énekeskönyv létrehozása a fehérvári egyházmegye használatára, Nagy Ignác püspök megbízásából (aki egy kicsapongó, botránysan élő papra aligha bízott volna ilyen munkát). A vállalkozás elég szerencsétlen volt: énekeskönyv hangjegy nélkül, s nem is nagyon való a kevéssé muzikális Anyosnak. Megcsinálni megcsinálta, bevonta a munkába barátait (például Virágot és Verseghyt) is; és írt ilyen „énektelen”, jobbára terjengős, epikus jellegű énekeket maga is, ebben a kényszermunkában örölte jobbra sorsra méltó — s már lankadóban lévő — erejét. Ismert szerzeményei közt legszebb az az *Ajtatos ének*, melyet — értékét jócskán megemelve — Bóka László szép rokonszenvenyel Anyos „Balázsolásnak” nevezett. Fontosabbak világi énekei: néhány (már korábban említett) szép darab, tanúságául nem ugyan „az élet csábjaiban” való fürdésének, hanem annak, hogy Fehérvárott kapcsolatba került — illetve fölújította kapcsolatát — azzal a dunántúli énekhagyománnyal, amelynek akkori fő ápolója Pálóczi Horváth Ádám, klasszikus nagymestere pedig — Faludi mellett — az az Amade László volt, akinek viszont személyes ismerőse, lankadatlan tisztelője s dalainak őrzője Mészáros Ignác, a „Kartigám nevezetes írója” volt; Anyos járt nála a Csallóközben, levelezett vele, és a „titkos okból” Dobokai Sárközi István álnéven — dicsérő verset írt a *Kartigám* 1780-ban megjelent második kiadása elé. Énekei ebben az Amadéig visszamenő gyakorlatban és szellemben, annak formavilágában születtek, semmivel sem több személyes érdekelttséggel, mint amilyennel az épp akkortájt erőteljesebben meginduló gyűjtés énekeskönyveinek legtöbb darabját írták.

Énekei, kivált a nagyon sikerült (és a strófák második sorpárjában a *Fóti dal* formáját alkalmazó) *Ivó ének*, vagy más címén *A vig társaságról*, valamint az „Im, koporsód ajtajánál áll hív szeretőd!” kezdetű, szépek, fülbemászó ritmusúak ugyan, Anyos mégsem volt igazi — azaz dallamhoz kötött — énekeszerző: nem nótára költött, s ebben (a dallam „mankójától” való elszakadásban) már egy árnyalattal modernebb volt a Horváth Ádám típusú énekeszerzőknél. Erre különben éppen Horváth Ádám a koronatanú. „Közel volt már a halálhoz akkor — írta 1789. február 20. kelettel Batsányinak, Anyos-kiadás körüli vitáinkban (olvasható Kazinczy levelezésének első kötetében) — mikor egy nálunk fenn forgó énekéről beszélgetvén, szokásom szerint magyarul megmondtam, hogy énekeinek egy nagy híja van, tudniillik: hogy a kvantitások az áriának taktusával ritkán egyeznek. Helybenhagyta jegyzésemet és megvallotta, *hogy ő arra tudva nem vigyázott.*”

Ez a beszélgetés már alighanem Veszprémben folyt le közöttük, ahova Anyos, már súlyos betegen, 1784 júliusában vitette át magát, hogy egy ottani neves seb orvos (azaz sebész) megoperálja. Utána még pár hétig élt; 1784. szeptember 5-én halt meg.

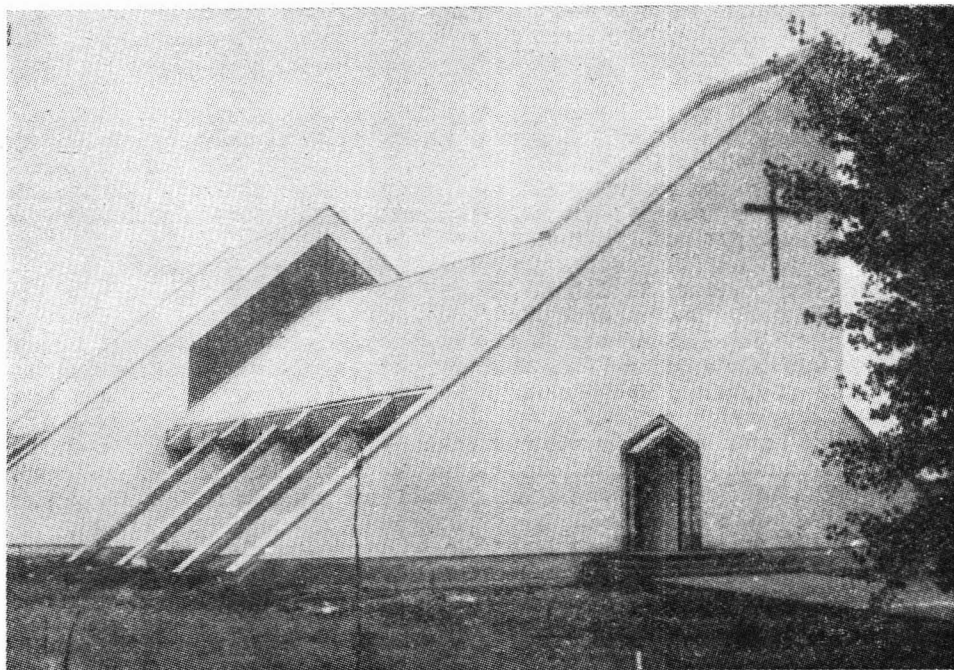
„Sebbe halt meg, gyógyíthatatlanba, de én nem kérdeztem tőle, hol vette” — írja Kazinczynak Horváth Ádám, ezúttal szokásos bőbeszédűségét meghazudtoló szűkszavúsággal és tapintattal. Batsányi „egy még életben levő szerzetes társa” tudósítása szerint ennyit mond a halál okáról: „Egész esztendőben nem volt legjobb egészsége. Hozzájárult a fejevári nedves, ködös és egészséget rongáló levegő (a város körül lévő sárvíz ti. nem volt még akkor kiszárítva), mely

nedves testállással bíró embernek még ártalmasabb vala; hozzájárult az úgynevezett aranyér is, mely, mivel nem gondolt vele, a kocsizás által úgy megdagadott és tüzesedett, hogy operálni kellett.”

Hozzájárult, hozzájárult — de mihez? Igaz, a fejevári rossz levegőt mások (Rájnis, Virág) se bírták; igaz, hogy az akkori sterilizálási viszonyok között mi sem volt könnyebb, mint egy aranyér — vagy akármilyen más — műtétbe, illetve a rá következő vérmérgezésbe belehalni. Mégis — kérdezheti a mai ember — mi volt az alapbetegség? Mi volt az a kór, amely ezt az egyáltalán nem beteges, Batsányi leírása szerint férfias, erős, jó testalkatú embert ilyen hamar és ilyen fiatalon tönkretette? S mi volt az a Horváth Ádám emlegette „seb”, amibe belehalt? Nem valami sokkal végzetesebb dolgot — rákot minősített az akkori gyarló diagnosztika aranyérnek?

Mindegy; ezt már úgysem lehet kinyomozni. „Megholt, minekutána 27 esztendőket, 9 hónapokat és egynéhány napot élt volna. Ott fekszik a franciskánusoknál.” Azóta, hogy Batsányi ezt írta, még mélyebben, mert a szentély alatti sírbolt lejárátát — (százkilencven évre) — befalazták.

Irodalom; — Anyos verseit bevezetésekkel, jegyzetekkel kiadta Császár Elemér: *A. P. versei*, 1907 (RMK 23.). Egyéb közlések: *A kamalduliak pusztulása*, ItK 1912; levelek Anyoshoz: ItK 1907 (Császár Elemér). Orszai Lőrinc Anyoshoz közölve: *Koltai Virgil: A. P. 1882.* — *Eletrajza*: Császár Elemér: *A. P. 1912.* (Jegyzetekben az addigi Anyos-irodalom bibliográfiája.) — *Elefánti tartózkodására*: Olgyai Bertalan (ItK 1912), Mittuch József (*Adatok Elefánt történetéhez*, 1904), *Irodalmi Szemle* 1966 (A. P. szlovákiai vonatkozásai). — *Kreskay Imre írásai*: Hattyuffy Dezső: *Költői levelezések*, 1906 (RMK 22.). *Barcsay Anyoshoz*: B. A. *Költeményei (Magyar Irodalmi Ritkaságok XXV.)*. — *Batsányi írásai Anyosról*: *Keresztury-Tarnai*: B. J. *Összes Művei II.* 1960. — *Szauder József: A realizmus kérdései a régi magyar irodalomban* (1956, *A realizmus kérdései c. gyűjteményes kötetben*, és *Romantika és lírai realizmus címmel A romantika útján*, 1961 kötetében); — *Bóka László: A. P. emlékezete* (M. Tud. Akad. I. Oszt. Közl. 1957.); *Kovács Győző: Az érzékenység poétája* (ItK 1958.).

Az új kunadacsi templom